

Mensen recht doen!

Een oproep tot een brede benadering van de 'vluchtelingenproblematiek'

De strijd om Mosul is in alle hevigheid losgebarsten. Verwacht wordt dat de komende tijd het aantal vluchtelingen nog verder zal toenemen, ook het aantal vluchtelingen en migranten dat naar Europa komt. Reden om ons opnieuw te bezinnen op dit vraagstuk en de opstelling van Nederland en Europa hierin.

De wereldwijde uitdaging: ontheemd en uitzichtloos?

Wereldwijd zijn meer dan 60 miljoen mensen op de vlucht voor conflicten en vervolging; daarnaast zijn er vele migranten die huis en haard verlaten wegens honger of uitzichtloze armoede. De nood is enorm en bereikt ook ons. Tot dusver hebben in 2016 al meer dan 200.000 mensen geprobeerd met hulp van bootjes Europa te bereiken, bijna 4000 mensen hebben het niet gered. In Nederland hebben het afgelopen jaar tussen de 1000 en de 10.000 mensen per maand asiel aangevraagd [\[1\]](#), wat heeft geleid tot heftige reacties. Ondertussen verblijven in Turkije naar schatting in 2016 meer dan 2 miljoen vluchtelingen, in Pakistan 1.5 miljoen, in Ethiopië en Kenya beide meer dan een half miljoen en tussen 1 en 1,5 miljoen in Libanon. Duizenden mensen van minderheidsgroepen, onder wie veel christenen, zijn op de vlucht geslagen voor het geweld van terroristische groeperingen als ISIS en Boko Haram of door etnisch geweld. En dan moeten we niet vergeten dat er nog eens miljoenen mensen in bijvoorbeeld Syrië en Zuid-Soedan zijn die binnen de grenzen van hun eigen land ontheemd en op de vlucht zijn.

Achter bijna elk van de miljoenen mensen die op de vlucht zijn, schuilt leed, verdriet, gemis. De cijfers zeggen niets over de honger, de kou, de ziekte, het hebben zien sterven van broers, zussen en ouders, de eenzaamheid van weduwen en wezen. De uitzichtloosheid en hopeloosheid van de situaties waaruit mensen vluchten zien we niet terug in de getallen.

Niet iedereen vlucht van oorlog, maar allen die vluchten, of wegtrekken doen dat omdat ze geen toekomst zien voor zichzelf en voor hun kinderen op de plek waar ze wonen. Zonder hoop op vrede, op eten en drinken, op een baan of op onderwijs, lijkt vertrekken soms de enige oplossing. Oorzaken van deze gebreken zijn vaak groot en liggen voor ons gevoel buiten ons bereik: oorlog, klimaatverandering, etnische spanningen, rampen, een falende overheid. Kunnen we, als we zo kijken naar de 'vluchtelingenproblematiek' hier in Nederland en in de wereld, er nog iets zinnigs over zeggen, of is het alleen maar uitzichtloos?

Uitgangspunt

Deze bijdrage wil niet blijven staan bij de problemen en spanningen maar vooral wijzen op de mogelijkheden om er wat aan te doen. We willen een perspectief schetsen dat is geworteld in een christelijke overtuiging, waarin mensen en gemeenschappen centraal staan - en aan het woord laat - en dat is gericht op 'ontwikkeling'.

Een christelijk ontwikkelingsperspectief gaat allereerst uit van de unieke waarde en waardigheid van alle mensen als geschapen naar het beeld van God, ook 'vluchtelingen', 'vreemdelingen', 'buitenlanders', 'asielzoekers'. Vluchtelingen hebben zelfs een bijzondere positie in de Bijbel, waar het vaak gaat over het beschermen van kwetsbaren zonder geld en werk, die niet zomaar beroep kunnen doen op bescherming van een staat, een familie. Bijvoorbeeld de Bijbelboeken Exodus en Deuteronomium stellen de kwetsbare positie aan de orde van 'weduwen, wezen en vreemdelingen' en de manier waarop God wil dat we met hen omgaan. Over God zelf wordt gezegd: "hij verschaft weduwen en wezen recht, neemt vreemdelingen in bescherming en voorziet hen van voedsel en

kleding (Deut. 10: 18)". Israël kreeg de opdracht de vreemdeling lief te hebben: "Ook u moet vreemdelingen met liefde behandelen, want u bent zelf vreemdelingen geweest in Egypte (Deut. 10: 19)". Belangrijk ook zijn de *rechten* van deze kwetsbare groepen; verderop in Deuteronomium staat: "U moet de rechten van vreemdelingen en wezen eerbiedigen" (Deut. 24:17).

Als we op basis hiervan kijken naar de 'vreemdelingen' die er over de hele wereld zijn, blijken 'naasteliefde' en 'recht' christelijke kernwoorden te zijn. In liefde recht doen aan de ander, wat houdt dat in? Recht doen is niet 'geven wat we vinden dat een ander mag krijgen', maar 'de ander geven wat die toekomt', ook al is dit niet eenvoudig. Dit betekent in ieder geval erkenning van ieders waardigheid als mens, wat ten minste moet inhouden de hoop om als mens te kunnen leven.

Wat betekent dit nu in verband met vluchtelingen?

We onderscheiden drie groepen:

- Mensen die Europa, bijvoorbeeld Nederland binnenkomen als vluchteling of migrant;
- mensen die wel hun huis (moeten) verlaten maar in eigen land of de regio blijven en
- mensen die in hun eigen omgeving blijven ondanks grote problemen en soms gevaren.

Recht doen aan vluchtelingen in Nederland

Iemand laten omkomen of niet helpen in een desolate situatie ten gevolge van oorlog, honger of rampen, is onrecht. Mensen in zulke omstandigheden moeten we helpen, opvangen, waar we kunnen. Een taalcoach, een voorleesvrijwilliger, kerkelijk diaconaat, de voedselbank, eten met vluchtelingen, zijn allemaal voorbeelden van naasteliefde die wij als burgers gezamenlijk aan de dag kunnen leggen om mensen te helpen op eigen benen te staan en te bouwen aan hun toekomst. Recht en naasteliefde komen hier samen. Wie hier ook is, waar hij of zij ook vandaan komt, we moeten op het intermenselijke vlak alle vreemdelingen met liefde behandelen. Zeker, vreemdelingen zijn vaak anders. Andere religie, andere etnische achtergrond, andere taal (als moedertaal), andere gewoonten en politieke visies zitten diep in een mens en zijn niet met één inburgeringscursus radicaal veranderd. Dat moeten we ook niet eisen. Mensen moeten zichzelf kunnen zijn - natuurlijk binnen de grenzen van rechtsstaat; die moeten dan ook gehandhaafd worden! De verschillen hoeven geen fundamenteel probleem te zijn, zolang we maar de dialoog zoeken en zoeken naar waarden die gedeeld kunnen worden. We moeten *samen*leven en dit betekent dat we iedereen die hier blijft - in alle redelijkheid - mogen vragen de dialoog aan te gaan en elkaar proberen te leren begrijpen.

Recht doen betekent daarbij niet altijd dat iedereen die hier komt, ook hier blijft. Als burgers, als christenen, als kerken en als samenleving dienen we vluchtelingen als medemensen te ontvangen en de benodigde steun te bieden. Maar de overheid mag en moet een op grond van rechtvaardige criteria gereguleerd toelatingsbeleid voeren. Dit kan zo nodig 'streng' zijn. Sommige mensen komen hier met kwade bedoelingen of een criminele achtergrond en daarom is een goede controle nodig. En soms moeten we een vreemdeling die hier aanklopt terugsturen, omdat er ruimte genoeg is in het eigen land om op eigen benen te staan en te werken aan een toekomst.

De uiting van 'barmhartigheid' door de barmhartige Samaritaan (Bijbel, Lucas 10) kan ons wat dit betreft misschien helpen: De barmhartige Samaritaan nam de beroofde man niet in huis, gaf hem geen grote sommen geld of spullen, maakte hem niet van zich afhankelijk maar eiste ook geen wederdienst. Wat hij wel deed, was zorgen dat de man weer op zijn eigen benen kon staan. Hij verzekerde zich ervan dat de man niets te kort kwam om weer verder te kunnen met zijn leven, zijn

éigen leven, op zijn éigen plek. Dit is ook waar (christelijke) ontwikkelingsorganisaties aan werken: mensen recht doen, hier, in andere landen waar ze vreemdeling zijn, of daar waar ze in eigen land voor zichzelf een hoopvol bestaan zoeken.

Wel kan op dit punt recht overgaan in onrecht. Als de regering stelt dat mensen in hun eigen land en context kunnen werken aan een betere toekomst, dan moet dat ook zo zijn. In veel landen en regio's is de mogelijkheid om op eigen benen te staan, en om te werken aan betere toekomst, misschien niet buiten zicht, maar nog wel ver weg.

Hulp en hoop voor de toekomst: opvang in de regio

Dat werken aan perspectief heel erg nodig is in de betreffende regio's blijkt wel uit de situaties, bijvoorbeeld rond Syrië. De regio daar is overbelast. Vluchtelingen worden uitgebuit en gezien als een commerciële kans. In Turkije eindigen kinderen in fabrieken in grote steden, omdat ze niet naar school kunnen. In een kamp in Jordanië verkopen families hun dochters als bruiden voor een paar weken aan rijke mannen om iets van inkomen te kunnen hebben. In Libanon moeten mensen zonder baan of inkomen zelf een tent of onderkomen bouwen in steden of op het platteland en daar hoge huur voor betalen aan particuliere eigenaren. Ze kunnen niet werken, niet naar school omdat er geen school is of omdat ze er niet kunnen komen of de taal niet spreken. In Iran scharrelen Syrische families al maanden rond op de vuilnisbelt, op zoek naar eten, in de steek gelaten door de overheid. Vroeger waren ze ondernemers, automonteurs, softwareontwikkelaars en artsen, die zichzelf konden onderhouden, die een huis hadden en een gezin; nu zijn ze niks meer.

Dit is niet altijd een 'tijdelijke' situatie. De oorlog in Syrië duurt al vijf jaar. Honderdduizenden kinderen in die regio hebben primair onderwijs gemist. Mensen zijn volledig afhankelijk geworden, omdat ze in vijf jaar hun spaargeld hebben moeten uitgeven. De overheden kunnen het niet allemaal bolwerken, dus zijn de families voor hun eerste levensbehoeftes (rijst, thee, enz.) aangewezen op maatschappelijke organisaties of kerken. Is er hoop in zulke hopeloze situaties?

Ja, er kan iets worden gedaan en het wordt gedaan, om recht te doen. Daarbij is het belangrijk de mensen zelf te vragen wat nodig is, voor we dit invullen. Een Libanese predikant wijst daarbij op iets cruciaals. Hij zegt: "Aan de ene kant is gastvrijheid een goede christelijke deugd, en hulp bieden is nobel, maar christelijke gemeenschapsopbouw is ook een heel belangrijke prioriteit." Het bouwen van gemeenschappen, waarbij niet zomaar materiele hulp wordt gegeven, maar wordt gekeken naar hoe gemeenschappen zichzelf op de been kunnen houden, is mogelijk." Als Westerlingen vinden we hulp in de vorm van dekens en voedsel vanzelfsprekend, maar mensen hoop teruggeven, is mensen en gemeenschappen weerbaar(der) maken.

Mensen 'in hun kracht zetten' en recht doen, betekent zowel het eerste als het laatste. Dus: met respect voor de inwoners van Libanon, Jordanië of Turkije werken aan een leefbaar bestaan. Waar de vluchtelingen ook zijn, in grote kampen, in hutjes, in steden waar de kinderen vaak verdwijnen in fabrieken om te werken. Elke plek of stad, elke vluchteling: uit Syrië of uit Zuid Soedan, elke reden: oorlog of droogte, heeft zijn eigen problematiek. Zie de *mens* in al deze situaties in diens eigen waardigheid en help de mens zijn of haar gemeenschap te bouwen. Alleen dan kunnen bestaande en nieuwe crises het hoofd worden geboden. Hiervoor dienen de rijke landen dan wel de middelen beschikbaar te stellen.

Met vallen en opstaan: de achterblijvers

Wat gemakkelijk buiten beeld blijft, is dat de grootste groep vluchtelingen in hun eigen land, of in eigen regio blijft, waar het gevaar en de problemen groot zijn. Wat is recht doen aan mensen die

leven tussen het puin van Homs in Syrië? Hoe kunnen we ontheemden in hun eigen land dienen, helpen om vol te houden, perspectief bieden? Ernst en omvang van de problemen zijn vaak zo groot dat ze dreigen te ontmoedigen. Armoede, droogte, overstromingen, geweld tussen gemeenschappen, ongelijkheid, gebrek aan onderwijs, gebrek aan banen en voedsel, belastingfraude, falende staten en falende oogsten op grote schaal zijn maar een greep uit de problemen, die vaak tegelijkertijd een rol spelen in oorlogsgebieden en fragiele staten. Toch is ook in dit opzicht de afgelopen jaren veel geleerd. Er wordt ook door hulpverlenings- en ontwikkelingsorganisaties ingezet op landbouwinnovatie, beroepsonderwijs, het ondersteunen van ouders bij de opvoeding en het trainen van mensen om zélf hun wensen en rechten op te eisen bij overheden. Er wordt door de Nederlandse overheid, en ook door de EU, terecht ingezet op weerbaarheid én ontwikkeling om armoede en uitzichtloosheid als reden van migratie zoveel mogelijk weg te nemen. [2] Op deze wijze wordt gepoogd recht te doen en mensen te helpen om op eigen benen te staan. Als we onbeheersbare vluchtelingestromen willen voorkomen, zullen we moeten investeren in hulp en ontwikkelingen in de landen en regio's zelf ook al is dat een lange weg, met vallen en opstaan; wegstijgen is geen optie.

Nu wordt wel gesteld dat meer onderwijs en meer inkomen in eerste instantie juist zal leiden tot meer 'vreemdelingen' in Nederland. Mensen die te arm zijn om te vluchten zullen in eerste instantie iets rijker worden en misschien ook de reis maken naar het Westen. Maar is dit een reden om dan maar niet te helpen? Het is ook gebleken dat wanneer mensen werkelijk zicht hebben op onderwijs voor hun kinderen en een baan voor zichzelf, de kans dat ze vertrekken heel erg klein is. Dit komt omdat ze dan hoop hebben voor de toekomst. Wat we kunnen en moeten doen in het complexe geheel dat we 'vluchtelingenproblematiek' noemen, is bouwen aan perspectief, aan hoop, in geloof en met liefde.

Recht doen aan anderen begint bij ons

Wat betreft de oorzaken van veel conflicten, van armoede en ongelijkheid moeten we als rijke landen ook kijken naar onszelf. Werken aan stabiliteit, perspectief en vreedzaam samenleven in fragiele landen en oorlogsgebieden en aan uitzichtloze armoede ook in andere landen, kán niet slagen zonder veranderingen in de internationale economische orde en machtsverhoudingen. Een duurzame en rechtvaardige ontwikkeling vraagt veranderingen in heel de wereld. Deze vragen om een mentaliteitsverandering, ook in de rijke landen. Sterker nog, er staat een enorme catastrofe te wachten als wij niet drastisch veranderen in de komende 10 tot 15 jaar. De in VN verband opgestelde 17 'Werelddoelen voor duurzame ontwikkeling' beschrijven de wereldwijde uitdagingen voor de nabije toekomst. [3] We noemen kort enkele ervan.

Klimaatverandering is een heel urgent thema. Nu al groeit de extreme armoede en het aantal migranten en ontheemden in sloppenwijken in Bangladesh enorm door landerosie, orkanen en stormvloed. Op dit moment kampt Zuidelijk Afrika met de ergste droogte in 30 jaar. Een hongersnood dreigt voor 42 miljoen Afrikanen, velen slaan op de vlucht voor de honger. Oogsten mislukken. Geiten, kamelen en schapen, hele kuddes sterven van de hitte en droogte. Deels komt dat door het cyclische klimaatfenomeen 'El Niño'; maar de effecten worden versterkt door de klimaatveranderingen die (mede) door de mens - en dan vooral in de rijke landen - worden veroorzaakt. Deels komt het ook door de honger naar vruchtbare grond die voor onze behoeften aan voedings- en genotsmiddelen en brandstof wordt gebruikt en lokale bevolking naar schralere gronden verdringt, waardoor een negatieve spiraal naar groter armoede wordt ingezet.

Een ander centraal thema in de Werelddoelen is ongelijkheid. Ook al is het aantal extreem arme mensen de afgelopen decennia afgenomen, vooral door de ontwikkelingen in China, de ongelijkheid is wereldwijd toegenomen. Onze manier van consumeren: 'goedkoop en veel' en onze drang naar 'meer, meer, meer', brengt blijvende marginalisering mee voor grote groepen en houdt de wereldwijde ongelijkheid in stand. [4]

Een derde werelddoel dat hier genoemd moet worden, is 10.7 waarin gevraagd wordt om de facilitering van een geordende, veilige, reguliere en verantwoorde migratie en mobiliteit van mensen, onder meer door het in werking stellen van een geplande en goed geregelde migratiepolitiek. Het behoeft nauwelijks toelichting dat dit doel, dat ook door de Nederlandse overheid is onderschreven, voor ons onderwerp zeer relevant is!

Klimaatverandering, druk op vruchtbare grond en op grondstoffen, en ongelijkheid hebben alles te maken met onze éigen leefwijze en consumptiepatronen. Tegengaan van armoede, ongelijkheid, schaarste en conflict in de wereld en recht doen aan vluchtelingen betekent ook dat wij ons aanpassen en anderen helpen om op eigen benen te blijven staan in veranderende weers- en klimaatomstandigheden. Onderwijs, eerlijke productieketens, *empowerment* om aan het werk te gaan - ze werken en we moeten daar zeker mee doorgaan, maar dit moet ondersteund worden door een verandering bij ons zelf, in onze eigen leefstijl en consumptiepatroon, maar ook in politieke en economische machtsverhoudingen. Zijn we daartoe bereid? Dat is misschien wel de belangrijkste vraag waarvoor de vluchtelingenkwestie ons stelt!

Prisma

vereniging van christelijke organisaties in ontwikkelingssamenwerking en internationaal diaconaat

Missie Nederland

Breed netwerk van enkele honderden christelijke organisaties en plaatselijke gemeenten, zes kerkgenootschappen en vele betrokken individuen.

[1] Gegevens van IND, zie <http://brandpunt.kro-ncrv.nl/reporter/hoeveel-vluchtelingen-komen-er-maandelijks-naar-nederland/>

[2] <https://www.government.nl/topics/grant-programmes/contents/addressing-root-causes-fund>;
<https://www.unisdr.org/partners/countries/nld>;

[3] http://www.un.org/pga/wp-content/uploads/sites/3/2015/08/120815_outcome-document-of-Summit-for-adoption-of-the-post-2015-development-agenda.pdf

[4] Zie bijv. <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/poverty-wealth-and-ecology/neoliberal-paradigm/the-effects-of-globalization-on-culture-in-africa-in-the-eyes-of-an-african-woman>